

BIỆN PHÁP GIÁO DỤC TÍNH TRÁCH NHIỆM CHO HỌC SINH TRONG NHÀ TRƯỜNG PHỔ THÔNG DỰA VÀO CỘNG ĐỒNG

Mai Trung Dũng
Trường Đại học Tây Bắc

Tóm tắt: Bài báo đề cập một số biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trung học phổ thông dựa vào cộng đồng. Có bốn biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trung học phổ thông dựa vào cộng đồng được đề xuất: (1) Hoàn thiện quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng; (2) Phối hợp chặt chẽ với gia đình và các lực lượng trong cộng đồng để tạo cơ hội giáo dục tính trách nhiệm cho mỗi học sinh trong nhà trường phổ thông; (3) Tổ chức giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông thông qua tổ chức các hoạt động tình nguyện, chung sức vì cộng đồng; (4) Phát huy tính chủ động của học sinh trong nhà trường phổ thông rèn luyện tính trách nhiệm của bản thân.

Từ khóa: Trách nhiệm, học sinh phổ thông, giáo dục tính trách nhiệm dựa vào cộng đồng.

1. Mở đầu

Trách nhiệm bao gồm nhận thức, ý thức, thái độ và thói quen trách nhiệm đối với bản thân, đối với người khác và đối với xã hội; là phẩm chất rất cần thiết đối với cuộc sống và thành đạt của cá nhân. Trách nhiệm thể hiện sự tôn trọng và tự trọng, là cơ sở để tạo ra sự tin cậy và niềm tin của người khác và của xã hội đối với cá nhân. Thiếu trách nhiệm, buông thả, tùy tiện sẽ dẫn đến thiếu tôn trọng và niềm tin đối với cá nhân.

Tính trách nhiệm được hình thành và phát triển khi và chỉ khi cá nhân được tác động bởi một hệ thống thống nhất giữa gia đình, nhà trường, nhóm bạn bè, hay nói cách khác được hình thành trong cộng đồng và thể hiện trong quan hệ cộng đồng. Nếu không có sự thống nhất hữu cơ này, sẽ dẫn đến “người xây, kẻ phá”. Hậu quả không những không phát triển tính trách nhiệm mà còn tác động ngược lại, tạo ra sự giả dối, thiếu tự nhiên, tự giác ở cá nhân. Vì vậy, tạo ra một hệ sinh thái thống nhất và mạnh mẽ trong tác động đến mỗi cá nhân là nguyên lý giáo dục cốt lõi. Theo đó, nhà trường với vai trò là chủ đạo, có trách nhiệm phối hợp với các hệ thống giáo dục khác, tạo thành hệ thống nhất.

Vấn đề giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh nói chung, học sinh trung học phổ thông nói riêng đã được nhiều nhà khoa học giáo dục

trong và ngoài nước quan tâm nghiên cứu và đã có nhiều giáo trình, tài liệu, bài viết đề cập đến, trong đó điển hình là các tác giả: K.A.Klimova, M.N.Chen, L.B.Ichénon, Z.E.Zavatkaiya, V.M.Pitxkun, Nguyễn Thị Phiên, Nguyễn Văn Phúc, Lê Thị Hoài Lan,... Qua nghiên cứu, chúng tôi nhận thấy, các tác giả chủ yếu đề cập các vấn đề liên quan giáo dục tính trách nhiệm cho người học, xác định các yếu tố, điều kiện ảnh hưởng việc giáo dục hình thành tính trách nhiệm cho người học và được xem xét ở góc độ hành vi cá nhân trong hệ giá trị xã hội nhưng nhìn chung chưa có tác giả nào tiếp cận dưới góc độ của giáo dục dựa vào cộng đồng để nghiên cứu giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trung học phổ thông.

Thực tiễn cũng cho thấy, đa phần học sinh thờ ơ với các tình huống cần phải thể hiện trách nhiệm, với bổn phận và nghĩa vụ của mình, nên dẫn đến nhiều hệ lụy đáng tiếc; mặt khác, công tác giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong các nhà trường phổ thông hiện nay chưa thực sự có hiệu quả. Nguyên nhân chủ yếu của hạn chế trên là do thiếu thống nhất, đồng bộ trong kết hợp giữa các môi trường xã hội, các lực lượng giáo dục trong giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh. Vì lý do đó, bài viết này đã được thực hiện để chỉ ra một số biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Cơ sở đề xuất các biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng

2.1.1. Cơ sở lý thuyết

2.1.1.1. Tính trách nhiệm và biểu hiện tính trách nhiệm

- *Khái niệm tính trách nhiệm*

Tính trách nhiệm được xem là một phẩm chất của con người, là một trong những tiêu chuẩn để đánh giá con người.

Tính trách nhiệm được biểu hiện cụ thể, sống động trong mối quan hệ với bản thân, trong mối quan hệ với cộng đồng, trong mối quan hệ với gia đình và trong công việc và trong công việc, hoạt động học tập, rèn luyện nghề. Với gia đình, cha mẹ phải có trách nhiệm nuôi dạy con cái thành công dân tốt, con cháu phải có hiếu kính trọng ông, bà, cha, mẹ. Mỗi cá nhân phải biết yêu thương, chia sẻ gắng sức xây dựng gia đình hạnh phúc. Với xã hội, phải làm tròn trách nhiệm công dân đối với đất nước, trách nhiệm của cá nhân đối với cộng đồng, phải đặt quyền lợi tập thể lên trên lợi ích cá nhân, phải biết cống hiến, hy sinh, ... Với bản thân, phải thực hiện các hành vi của mình theo các hành vi xã hội, có lối sống lành mạnh, không ngừng phấn đấu học hỏi rèn luyện bản thân. Với công việc, làm việc nghiêm túc, cầu thị, tận tâm với công việc được giao; không ngừng lao động sáng tạo, tích cực phát huy, đề xuất các sáng kiến, cải tiến quy trình, kỹ thuật, các giải pháp đột phá để triển khai công việc đảm bảo chất lượng tốt nhất.

Từ sự phân tích trên, có thể định nghĩa: *Tính trách nhiệm là kết quả của nhận thức đúng đắn về trách nhiệm của cá nhân đối với bản thân, với gia đình, công việc và xã hội, từ đó thúc đẩy họ hành động tích cực, tự giác.*

- *Biểu hiện tính trách nhiệm*

Biểu hiện của tính trách nhiệm hiện nay rất đa dạng và phong phú, xuất phát từ những việc nhỏ nhặt trong cuộc sống hàng ngày. Bác Hồ đã từng nói: *“Tuổi nhỏ làm việc nhỏ, tùy theo sức của mình”* [2, tr572]. Hằng ngày chúng ta có rất nhiều việc phải làm với mình, với gia đình, với công việc và với xã hội. Do vậy, tính trách

nhiệm của mỗi người cũng được biểu hiện cụ thể trong các mối quan hệ nêu trên.

- *Trách nhiệm với bản thân mình:* Mỗi người cần xác định rõ trách nhiệm đạo đức của bản thân mình, biết yêu quý giá trị của bản thân, biết tự chăm sóc bản thân, tự trọng, tự tin, trách nhiệm với lời nói và công việc được giao, luôn giữ chữ tín và lời hứa của mình, biết giữ an toàn phòng tránh những tai nạn, thương tích có thể xảy ra, khi quyết định một vấn đề nào đó biết lường trước những hậu quả xảy ra, xác định mục tiêu và kế hoạch để phát triển bản thân, luôn có những quyết định có trách nhiệm đối với bản thân, luôn có những suy nghĩ và hành vi tích cực, hình thành lối sống lành mạnh, tích cực, phát triển bản thân trên cơ sở lòng tự trọng, tự tin và biết rút kinh nghiệm, sửa lỗi sau mỗi lần phạm lỗi.

- *Trách nhiệm với gia đình:* Mỗi người phải có bốn phận yêu quý, kính trọng, biết ơn, hiếu thảo, phụng dưỡng cha mẹ và yêu thương mọi người trong gia đình bằng hành vi và thói quen, giữ gìn truyền thống tốt đẹp của gia đình, có trách nhiệm chăm sóc, nuôi dưỡng cha mẹ, đặc biệt khi cha mẹ mất năng lực hành vi dân sự, ốm đau, già yếu, khuyết tật; trường hợp có nhiều con thì các con phải cùng chăm sóc, nuôi dưỡng cha mẹ, không làm ảnh hưởng xấu đến thanh danh của gia đình, không làm tổn thương người thân của mình, nhận thức rõ quyền lợi đi đôi với trách nhiệm, thực hiện những công việc gia đình mà cha mẹ giao cho, sẵn sàng đóng góp công sức của mình vì hạnh phúc gia đình, vì người thân, ruột thịt, luôn có chí hướng, nỗ lực bản thân để đem lại niềm vinh hạnh cho gia đình.

- *Trách nhiệm với cộng đồng, xã hội:* Mỗi người phải biết quan tâm đến mọi người xung quanh và môi trường sống; hiểu biết các chính sách xã hội; tích cực tham gia các hoạt động vì cộng đồng; tuân thủ luật pháp; tham gia các hoạt động công ích, xã hội; hoạt động từ thiện, nhân đạo; hoạt động lao động; hoạt động tập thể; không vi phạm pháp luật; không vi phạm những quy định của cộng đồng; thể hiện tinh thần trách nhiệm với cộng đồng bằng các hành động mang tính tích cực, xây dựng; Thực hiện các quy định của công dân ở nơi trú; Chấp hành quy định của cộng đồng; Thực hiện các tiêu chí xây dựng tổ dân phố, gia đình văn hóa...

- *Trách nhiệm với học tập, trường, lớp*: thể hiện thông qua việc tự giác thực hiện các quy định, nội quy học tập, trường lớp, lắng nghe và tham gia phát biểu ý kiến xây dựng bài trên lớp, tích cực chủ động chiếm lĩnh tri thức, trau dồi các kỹ năng trong các môn học, tham gia tất cả các hoạt động để phát triển hết tiềm năng của bản thân, thể hiện sự tự tin và tính trách nhiệm của mình, tính tự chủ, tự giác trong học tập là phải biết tự điều chỉnh hành vi trong học tập, không gian dối trong thi cử, tự giác học bài và làm bài ở nhà, kính trọng giáo viên, chuẩn bị bài mới trước khi đến lớp, biết tự đề ra cho mình một kế hoạch mà tự mình cảm thấy thoải mái, một phương hướng học tập mà mình thấy tốt nhất để có sự cân bằng giữa học, chơi và nghỉ ngơi, phải chú tâm, biết nghiên cứu, tìm tòi trong quá trình học tập, lắng nghe và tham gia phát biểu ý kiến xây dựng bài trong lớp, chia sẻ công việc, chủ động hoàn thành các nhiệm vụ được giao với bạn bè và nhóm học tập và tích cực tham gia các hoạt động do trường lớp tổ chức.

2.1.1.2. Giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng

• Khái niệm giáo dục

Theo nghĩa rộng: “*giáo dục là quá trình tổ chức một cách có mục đích, có kế hoạch, thông qua các hoạt động và các quan hệ giữa người giáo dục và người được giáo dục, nhằm phát triển sức mạnh vật chất và tinh thần của thế hệ đang lớn lên, trên cơ sở giúp họ chiếm lĩnh những kinh nghiệm lịch sử của loài người*” [4, tr10].

Việc tổ chức quá trình giáo dục theo cách tiếp cận này chủ yếu do những người có kinh nghiệm, có chuyên môn, gọi là nhà giáo dục, nhà sư phạm đảm nhiệm.

Theo nghĩa hẹp, “*giáo dục được hiểu là quá trình tác động của nhà giáo dục lên các đối tượng giáo dục để hình thành cho họ ý thức, thái độ và hành vi ứng xử với cộng đồng xã hội*” [6, tr26].

Như vậy, việc hình thành phẩm chất nhân cách nói chung, tính trách nhiệm nói riêng là thể mạnh của quá trình giáo dục theo nghĩa hẹp và thường được tiến hành thông qua sinh hoạt tập thể, các hoạt động xã hội, lao động xã hội công ích,....

• Khái niệm cộng đồng

Cộng đồng là tập hợp người có sự tương tác giữa các cá nhân, mọi thành viên trong cộng đồng đều có ý thức đoàn kết, có tình cảm gắn bó với nhau, cùng phấn đấu vì những lợi ích và nguyện vọng chung.

• Khái niệm giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng

Tính trách nhiệm được hình thành và phát triển khi và chỉ khi cá nhân được tác động bởi một hệ thống thống nhất giữa gia đình, nhà trường, nhóm bạn bè, hay nói cách khác được hình thành trong cộng đồng và thể hiện trong quan hệ cộng đồng. Nếu không có sự thống nhất hữu cơ này, sẽ dẫn đến “*người xây, kẻ phá*”. Hậu quả không những không phát triển tính trách nhiệm mà còn tác động ngược lại, tạo ra sự giả dối, thiếu tự nhiên, tự giác ở cá nhân. Vì vậy, tạo ra một hệ sinh thái thống nhất và mạnh mẽ trong tác động đến mỗi cá nhân là nguyên lý giáo dục cốt lõi.

Giáo dục dựa vào cộng đồng là mô hình giáo dục cho người học do nhà trường và cộng đồng cùng tham gia, tổ chức nhằm đạt được những mục tiêu của giáo dục. Giáo dục dựa vào cộng đồng có thể theo hai hướng:

Hướng thứ nhất, trường phổ thông chịu trách nhiệm tổ chức, cộng đồng cùng tham gia, chia sẻ trách nhiệm, nguồn lực.

Hướng thứ hai, cộng đồng tự chủ động, tự chịu trách nhiệm, trường phổ thông cùng tham gia.

Trong bài viết này, chúng tôi tiếp cận giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng theo hướng thứ nhất. Theo đó, giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng được định nghĩa như sau:

Giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng là quá trình giáo dục được tổ chức có mục đích, có kế hoạch, có nội dung và bằng phương pháp khoa học của nhà giáo dục tác động tới học sinh nhằm hình thành cho họ ý thức, tình cảm, niềm tin và thói quen hành vi trách nhiệm, thể hiện trong cuộc sống hàng ngày đối với bản thân, gia đình, cộng đồng, làng xóm, với bạn bè, tập

thể dựa trên những điều kiện thực tế và nguồn lực đóng góp từ cộng đồng.

Giáo dục dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng nhằm các mục đích sau:

- *Đối với nhà trường phổ thông:* (1) Giúp học sinh tìm hiểu, khám phá, thực hành rèn luyện kiến thức, kỹ năng và hình thành thái độ trách nhiệm phù hợp với bối cảnh sống thực tiễn và gần gũi đối với học sinh; (2) Giảm chi phí và nâng cao chất lượng tổ chức các hoạt động giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trên cơ sở khai thác các nguồn lực từ con người, điều kiện tự nhiên – kinh tế - văn hoá sẵn có tại địa phương.

- *Đối với cộng đồng:* (1) Hiểu về giáo dục phổ thông, nâng cao trách nhiệm và năng lực của cộng đồng; (2) Tạo được mối liên hệ gắn bó giữa công tác giáo dục với các công tác xã hội khác vì lợi ích và đời sống của cộng đồng; (3) Tạo mối quan hệ gắn kết bền vững giữa nhà trường phổ thông với các lực lượng khác nhau trong xã hội; (4) Tạo lập điều kiện, cơ hội để thực hiện công bằng, tạo sự ổn định và phát triển xã hội.

2.1.2. Cơ sở thực tiễn

Nghiên cứu thực tiễn giáo dục trong các nhà trường phổ thông, chúng tôi nhận thấy công tác giáo dục phẩm chất nhân cách nói chung, giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh nói riêng đã được chú trọng, quan tâm. Tuy nhiên, kết quả mang lại chưa đáp ứng được mục tiêu giáo dục trong bối cảnh đổi mới giáo dục phổ thông hiện nay. Ở một số nhà trường vẫn còn một bộ phận cán bộ quản lý, giáo viên, phụ huynh chưa có nhận thức đúng đắn, đầy đủ về ý nghĩa, vai trò của công tác phối hợp giữa nhà trường, gia đình và xã hội trong việc giáo dục học sinh hiện nay. Công tác phối hợp các môi trường giáo dục ở một số nhà trường còn mang tính hình thức, chưa có chiều sâu, thiếu bền vững, hiệu quả hạn chế, ảnh hưởng đến chất lượng giáo dục toàn diện. Cụ thể là:

- Một số cơ sở giáo dục chưa thực hiện tốt việc phối hợp nhà trường - gia đình - xã hội. Công tác phối hợp giáo dục phẩm chất nhân cách nói chung, giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh nói riêng ở một số đơn vị hiệu quả chưa cao, chưa phát huy được vai trò của các lực lượng trọng cộng đồng;

sự phối hợp với gia đình và xã hội trong giáo dục học sinh còn chưa thường xuyên.

- Một số gia đình do hoàn cảnh kinh tế khó khăn, cha mẹ đi làm ăn xa, hoặc hoàn cảnh đặc biệt nên không có điều kiện và chưa quan tâm đến việc quản lý, chăm sóc, giáo dục con, chưa phối hợp với nhà trường, giáo viên chủ nhiệm để giáo dục học sinh; còn có hiện tượng buông lỏng quản lý, phó mặc giáo dục cho nhà trường. Một số gia đình ông bà, cha mẹ chưa thực sự làm gương cho con cháu; học sinh mất điểm tựa, chỗ dựa từ gia đình; một bộ phận phụ huynh chưa nhận thức rõ về mục tiêu giáo dục học sinh; thiếu kiến thức, kỹ năng trong việc giáo dục phẩm chất nhân cách nói chung, giáo dục tính trách nhiệm cho con cái nói riêng.

- Mặt trái của môi trường xã hội hiện đại như mạng xã hội, văn hóa độc hại, trò chơi điện tử, lối sống thực dụng... ảnh hưởng không nhỏ đến phát triển nhân cách học sinh, lối sống thực dụng tác động không nhỏ đến tâm lý, tính cách và hành xử của học sinh, dẫn tới có hành vi sai phạm, bỏ học, chơi điện tử, hành vi bạo lực học đường, vi phạm pháp luật giao thông...

2.2. Một số biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng

Dựa vào cơ sở lý thuyết và cơ sở thực tiễn ở mục 2.1, chúng tôi đề xuất bốn biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng như sau:

Biện pháp 1: Hoàn thiện quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng

a) Mục tiêu của biện pháp

Biện pháp này nhằm hoàn thiện quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng, giúp cho các nhà trường và các lực lượng trong cộng đồng tham gia giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh áp dụng một cách thuận lợi và hiệu quả.

b) Nội dung và cách thức tiến hành biện pháp

Quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng được thực hiện theo các bước sau:

Bước 1: Xây dựng mối quan hệ với cộng đồng

Trong bước này gồm các bước nhỏ sau: (1) Xác định cộng đồng; (2) Thiết lập mối quan hệ với cộng đồng; (3) Duy trì và củng cố mối quan hệ với địa phương, cộng đồng; (4) Đánh giá kết quả hợp tác.

Bước 2: Đánh giá thực trạng nguồn lực của cộng đồng

Trong bước này gồm các bước nhỏ sau: (1) Quan sát bao quát, đánh giá tổng quan về cộng đồng; (2) Điều tra, khảo sát, thu thập thông tin về thực trạng nguồn lực và khả năng đáp ứng của cộng đồng; (3) Báo cáo kết quả.

Bước 3: Lựa chọn nội dung hoạt động giáo dục tính trách nhiệm

- Nội dung giáo dục phải phù hợp với đặc điểm học sinh, mục đích giáo dục học sinh trong nhà trường phổ thông.

- Tùy theo mục đích và nội dung tổ chức hoạt động giáo dục tính trách nhiệm cho trong nhà trường phổ thông mà lựa chọn các nội dung giáo dục khác nhau.

- Nội dung giáo dục phải phù hợp với đặc điểm trong nhà trường phổ thông.

- Nội dung giáo dục phải phù hợp với điều kiện giáo dục của nhà trường phổ thông và cộng đồng nơi học sinh sinh hoạt.

- Chú ý phát huy năng khiếu và sở trường của mỗi trong nhà trường phổ thông.

Bước 4: Lập kế hoạch tổ chức các hoạt động giáo dục tính trách nhiệm

Trong bước này gồm các bước nhỏ sau: (1) Xác định tên hoạt động giáo dục, đối tượng học sinh tham gia hoạt động, người tổ chức, người hỗ trợ, thời gian tổ chức, địa điểm tổ chức và hình thức tổ chức hoạt động; (2) Xác định mục tiêu của hoạt động; (3) Xác định các điều kiện cần chuẩn bị để tổ chức các hoạt động giáo dục cho trong nhà trường phổ thông; (4) Tiến hành thiết kế các hoạt động giáo dục cụ thể với nội dung, phương pháp và trình tự tiến hành theo thời gian, địa điểm cụ thể; (5) Thẩm định/ thông nhất kế hoạch.

Bước 5: Tổ chức thực hiện các hoạt động giáo dục tính trách nhiệm

Bước này thực hiện các hoạt động giáo dục tính trách nhiệm cho trong nhà trường phổ thông theo kế hoạch tổ chức hoạt động đã lập ra ở bước 4.

Bước 6: Giám sát, đánh giá và điều chỉnh hoạt động giáo dục

- Đánh giá quá trình: Các hoạt động giáo dục đã được thực hiện như kế hoạch đề ra? Cộng đồng có tích cực tham gia vào các hoạt động không? Có làm đúng nhiệm vụ được phân công không? Có đủ thời gian tổ chức hoạt động không? Nội dung nào chưa được thực hiện trong kế hoạch? Có khó khăn hoặc vấn đề gì nảy sinh?

- Đánh giá kết quả: Các hoạt động có đạt được mục tiêu đề ra không? Chất lượng/kết quả các hoạt động như thế nào? Thành công/thất bại? Vấn đề cần phải cải thiện, điều chỉnh/thay đổi?...

Có thể tóm tắt quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng theo sơ đồ sau:



Sơ đồ 3.1. Quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng

c) Điều kiện thực hiện biện pháp

+ Sự tham gia của gia đình, cộng đồng, chính quyền các cấp và các đoàn thể khác, các cơ quan, đơn vị trong cộng đồng.

+ Huy động được sự tham gia của các ban ngành, đoàn thể trong cộng đồng.

+ Xây dựng và duy trì được đội ngũ giáo viên chủ nhiệm lớp làm công tác giáo dục tính trách nhiệm cho trong nhà trường phổ thông.

Biện pháp 2: Phối hợp chặt chẽ với gia đình và các lực lượng trong cộng đồng để tạo cơ hội giáo dục tính trách nhiệm cho mỗi học sinh

a) Mục tiêu của biện pháp:

Giáo dục nhân cách nói chung, giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh nói riêng, đặc biệt là thay đổi thói quen, hành vi thiếu trách nhiệm vốn đã hình thành ở học sinh trong quá trình sống đòi hỏi có sự phối hợp chặt chẽ giữa nhà trường - gia đình - xã hội.

Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ: *“Phải mật thiết liên hệ với gia đình học trò. Bởi vì giáo dục trong nhà trường, chỉ là một phần, còn cần có sự giáo dục ngoài xã hội và trong gia đình để giúp cho việc giáo dục trong nhà trường tốt hơn. Giáo dục trong nhà trường dù tốt mấy nhưng thiếu giáo dục trong gia đình và ngoài xã hội thì kết quả cũng không hoàn toàn”* [3, tr. 591]. Điều 3 khoản 2 Luật Giáo dục khẳng định: *“Hoạt động giáo dục được thực hiện theo nguyên lý học đi đôi với hành, lý luận gắn liền với thực tiễn, giáo dục nhà trường kết hợp với giáo dục gia đình và giáo dục xã hội”* [1].

Biện pháp này nhằm phối hợp chặt chẽ với gia đình và các lực lượng trong cộng đồng để tạo cơ hội giáo dục tính trách nhiệm cho mỗi học sinh đối với gia đình, bản thân, học tập và cộng đồng, tạo ra môi trường đồng thuận hỗ trợ cho việc thay đổi những thói quen, hành vi thiếu trách nhiệm.

Biện pháp này thể hiện cách tiếp cận phức hợp, đồng bộ đối với quá trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh và nâng cao hiệu quả giáo dục.

b) Nội dung và cách thức thực hiện biện pháp:

- *Phối hợp chặt chẽ với gia đình để tạo cơ hội giáo dục tính trách nhiệm cho mỗi học sinh.* Nội dung này được thực hiện như sau:

+ Nâng cao nhận thức cho cha mẹ học sinh về tầm quan trọng của giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh; thống nhất quan điểm, nội dung, phương pháp giáo dục giữa nhà trường và gia đình để thực hiện mục tiêu giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh; thông báo các nhiệm vụ của gia đình có liên quan đến hoạt động giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh; giúp cha mẹ học sinh nâng cao hiểu biết về tâm sinh lý lứa tuổi học đường và các phương pháp giáo dục tính trách nhiệm cho con đạt hiệu quả; nâng cao ý thức trách nhiệm của cha mẹ học sinh trong việc liên lạc với nhà trường để giáo dục con em tốt hơn, bằng cách trao đổi, phổ biến đến cha mẹ học sinh

trong các buổi họp phụ huynh. Trong đó vai trò của lực lượng quản lý nhà trường rất quan trọng. Họ sẽ là những người định hướng cho công tác này, nhưng giáo viên chủ nhiệm lớp là người đại diện của nhà trường trực tiếp phối hợp với gia đình học sinh trong lớp mình chủ nhiệm.

+ Lập kế hoạch phối hợp giữa nhà trường và gia đình một cách khoa học và chi tiết. Trong đó, mục đích và nhiệm vụ phối hợp với gia đình về giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh bao gồm: Các hoạt động phối hợp hướng tới: (1) Việc thay đổi thói quen, hành vi thiếu trách nhiệm; (2) Cùng cố tính trách nhiệm đã được nhà trường giáo dục; (3) Tạo cơ hội để học sinh rèn luyện tính trách nhiệm đối với học tập, bản thân, gia đình và cộng đồng.

+ Mục đích và nhiệm vụ phối hợp cần được phổ biến đến từng gia đình học sinh, trên cơ sở đó các gia đình có thể xác định nội dung cụ thể phù hợp với con em mình và đặc điểm của gia đình. Yêu cầu các gia đình kí cam kết thực hiện những nội dung giáo dục tính trách nhiệm cho con cái mình.

+ Tổ chức phối hợp với gia đình trong công tác giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh có thể được thực hiện thông qua: (1) Các kênh thông tin khác nhau: điện thoại, số liên lạc, email, gặp trực tiếp...; (2) Chia sẻ kinh nghiệm với cha mẹ vận dụng các biện pháp kỉ luật tích cực: khen ngợi, động viên kịp thời khi học sinh có hành vi tích cực, đồng thời khi cần phải áp dụng các hình thức xử phạt nên nói rõ sai phạm của con. Nhấn mạnh khuyết điểm ở hành vi thiếu trách nhiệm là không chấp nhận được; (3) Nhà trường cùng với gia đình phối hợp đề xuất các biện pháp phù hợp hơn để giáo dục tính trách nhiệm cho con.

- *Phối hợp chặt chẽ với các lực lượng trong cộng đồng để tạo cơ hội giáo dục tính trách nhiệm cho mỗi học sinh.* Nội dung này được thực hiện như sau:

+ Tuyên truyền nâng cao nhận thức cho các lực lượng trong cộng đồng như hội khuyến học, đoàn thanh niên, hội phụ nữ, cựu chiến binh,... về giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh.

+ Thống nhất quan điểm, nội dung, phương pháp giáo dục giữa nhà trường và các lực lượng cộng đồng để thực hiện mục tiêu giáo dục.

+ Xây dựng kế hoạch phối hợp tổ chức hoạt động xã hội trong đó có tích hợp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh, hoặc hoạt động có chủ đề chuyên biệt về giáo dục trách nhiệm cho học sinh như chủ đề học sinh đối với quê hương, cộng đồng mình đang sống, trách nhiệm đối với những gia đình có công với đất nước, gia đình có hoàn cảnh khó khăn... Trong kế hoạch này cần xác định rõ lực lượng nào có thể tham gia, phụ trách công việc gì và cơ chế phối hợp với nhà trường như thế nào.

c) Điều kiện thực hiện biện pháp

- Các lực lượng giáo dục trong cộng đồng nhận thức được trách nhiệm tham gia quá trình giáo dục học sinh theo tinh thần xã hội hóa giáo dục.

- Nhà trường chủ động tham mưu và lôi cuốn các lực lượng có tiềm năng tham gia quá trình giáo dục nói chung, giáo dục tính trách nhiệm nói riêng cho học sinh.

- Tích cực, đóng góp xây dựng và tổ chức giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh.

- Các hoạt động được xây dựng và tổ chức cho học sinh phải đảm bảo tính mục đích của giáo dục tính trách nhiệm; đảm bảo được tính khả thi trong điều kiện về cơ sở vật chất, kinh phí.

- Gia đình quan tâm đến giáo dục con và nhận thức được sự cần thiết giáo dục tính trách nhiệm cho con.

Biện pháp 3: Tổ chức giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông thông qua tổ chức các hoạt động tình nguyện, chung sức vì cộng đồng

a) Mục tiêu của biện pháp

Nhằm tận dụng cơ hội cho học sinh trong nhà trường phổ thông được thể hiện và phát huy tính trách nhiệm của bản thân đối với cộng đồng; củng cố và phát triển tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông.

b) Nội dung và cách thức thực hiện biện pháp

Nội dung tổ chức các hoạt động tình nguyện, chung sức vì cộng đồng cho học sinh trong nhà trường phổ thông bao gồm các nội dung cơ bản sau: Hiến máu nhân đạo; vệ sinh môi trường, xóa quảng cáo bẩn; giúp đỡ nhân dân phòng chống, khắc phục hậu quả thiên tai; hướng dẫn an toàn

giao thông; tặng quà cho các gia đình chính sách, gia đình có hoàn cảnh khó khăn; trao tặng học bổng cho học sinh nghèo vượt khó; tri ân các anh hùng, liệt sĩ; giáo dục, cảm hóa thanh niên chậm tiến; hướng dẫn viên du lịch; tổ chức các chương trình hoạt động cho thiếu niên, nhi đồng,.... Việc làm này được thực hiện như sau:

- Giáo dục cho học sinh trong nhà trường phổ thông có nhận thức đúng đắn về mục đích, ý nghĩa của hoạt động xã hội tình nghĩa, chung sức cộng đồng từ đó vận động học sinh tích cực, tự giác tham gia.

- Tăng cường các hoạt động tình nguyện như: làm vệ sinh môi trường, giữ gìn cảnh quan đường bản làng; tham gia hướng dẫn, đảm bảo trật tự an toàn giao thông và làm vệ sinh môi trường trên các tuyến đường vào thôn, bản, làng,...; kịp thời chia sẻ, động viên học sinh có hoàn cảnh khó khăn; tăng cường phối hợp tổ chức các hoạt động đền ơn, đáp nghĩa và các hoạt động tình nguyện ở địa phương.

- Tổ chức tốt các chương trình tình nguyện mùa hè, tình nguyện mùa đông và các hoạt động tình nguyện trong các dịp thực hành chính trị - xã hội.

- Tiếp tục duy trì, đẩy mạnh các hoạt động tuyên truyền cho học sinh về chủ quyền biển đảo của Tổ quốc. Tổ chức các chương trình tình nguyện vì biển, đảo quê hương. Tiếp tục duy trì kết quả công tác vận động hiến máu tình nguyện trong học sinh.

c) Điều kiện thực hiện biện pháp

- Cần có sự quan tâm của lãnh đạo nhà trường phổ thông cũng như chính quyền các cấp, địa phương.

- Cần có sự quan tâm và chung tay của cả cộng đồng.

- Học sinh phải có ý thức tự giác, tích cực, chủ động, sáng tạo trong các hoạt động tình nguyện, chung tay vì cộng đồng.

- Cần đảm bảo các phương tiện, kinh phí hỗ trợ nhất định trong tổ chức các hoạt động tình nguyện, chung tay vì cộng đồng.

Biện pháp 4: Phát huy tính chủ động của học sinh trong nhà trường phổ thông rèn luyện tính trách nhiệm của bản thân

a) Mục tiêu của biện pháp

Khai thác, phát triển được những yếu tố nội lực của học sinh trong nhà trường phổ thông trong quá trình rèn luyện trách nhiệm của bản thân.

Khích lệ được học sinh trong nhà trường phổ thông phát huy vai trò chủ thể giáo dục, chủ động và tự giác đặt ra kế hoạch và thực hiện kế hoạch thay đổi thói quen chưa tích cực và hoàn thiện bản thân.

c) Nội dung và cách thức thực hiện biện pháp

Biện pháp này bao gồm các nội dung cơ bản sau:

- Giáo dục ý thức, tinh thần chủ động, tự giác trong học tập, tự rèn luyện tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông.

- Tạo điều kiện, môi trường thuận lợi cho việc tự rèn luyện tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông.

Biện pháp này được thực hiện như sau:

- Biên soạn tài liệu, các chỉ dẫn cách thức rèn luyện tính trách nhiệm để học sinh trong nhà trường phổ thông từ từ rèn luyện cho bản thân.

- Tổ chức các diễn đàn về tính trách nhiệm để học sinh trong nhà trường phổ thông có thể bày tỏ quan điểm, trao đổi, chia sẻ, đánh giá về tính trách nhiệm. Diễn đàn có thể tổ chức trên Website của các nhà trường,...

- Khuyến khích học sinh trong nhà trường phổ thông sưu tầm các tài liệu, các mẫu chuyện hay, những tấm gương điển hình về tính trách nhiệm.

- Khuyến khích học sinh trong nhà trường phổ thông chủ động xây dựng kế hoạch thay đổi những thói quen chưa có trách nhiệm.

c) Điều kiện thực hiện biện pháp

- Cần có sự quan tâm sát sao của Nhà trường, gia đình và cộng đồng.

- Bản thân học sinh trong nhà trường phổ thông cần nhận thức được tầm quan trọng của việc sống có trách nhiệm.

- Học sinh trong nhà trường phổ thông phải có tinh thần tự giác, tích cực, chủ động và sáng tạo trong rèn luyện, phải có ý chí tự rèn luyện để thay đổi bản thân.

3. Kết luận

Tính trách nhiệm được xem là một phẩm chất của con người, là một trong những tiêu chuẩn để đánh giá con người. Tính trách nhiệm thể hiện sự tôn trọng và tự trọng, là cơ sở để tạo ra sự tin cậy và niềm tin của người khác và của xã hội đối với cá nhân. Đã có bốn biện pháp được đề xuất để giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng: (1) Hoàn thiện quy trình giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông dựa vào cộng đồng; (2) Phối hợp chặt chẽ với gia đình và các lực lượng trong cộng đồng để tạo cơ hội giáo dục tính trách nhiệm cho mỗi học sinh; (3) Tổ chức giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông thông qua tổ chức các hoạt động tình nguyện, chung sức vì cộng đồng; (4) Phát huy tính chủ động của học sinh trong nhà trường phổ thông rèn luyện tính trách nhiệm của bản thân. Mỗi biện pháp có ý nghĩa riêng và điều kiện thực hiện thuận lợi. Những biện pháp giáo dục tính trách nhiệm cho học sinh trong nhà trường phổ thông có mối quan hệ tương hỗ và tương tác để thúc đẩy lẫn nhau. Biện pháp này là điều kiện và nền tảng cho biện pháp khác được tiến hành. Do đó, cần phải thực hiện các biện pháp này đồng bộ để tối đa hóa lợi thế của họ.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Luật Giáo dục (Được sửa đổi, bổ sung năm 2009, 2015 Nxb Lao động, Hà Nội.
2. Hồ Chí Minh Toàn tập (2000), Toàn tập, Tập 6, Nxb CTQG, Hà Nội.
3. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, Tập 10, Nxb CTQG, Hà Nội.
4. Thái Duy Tuyên (2003), Những vấn đề chung của giáo dục học, Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội`
5. Nguyễn Thọ Vương và cộng sự (2003), *Lập hồ sơ cộng đồng theo phương pháp cùng tham gia*, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội.
6. Phạm Viết Vượng (2008), *Giáo dục học*, NXB ĐHSP, Hà Nội.

MEASURES TO EDUCATE RESPONSIBILITY FOR HIGH SCHOOL STUDENTS BASED ON COMMUNITY

Mai Trung Dung
Tay Bac University

Abstract: *The article discusses some ways to educate accountability for high school students based on community. There are four proposed community-based responsibility education measures including (1) Completing the process; (2) Combining closely with family and community forces; (3) Organizing volunteer activities, work for the community; (4) Promote students' activeness in practice their own accountability.*

Keywords: Responsibility, high school students, community-based accountability education.

Ngày nhận bài: 16/9/2019. Ngày nhận đăng: 12/02/2020.

Liên lạc: Mai Trung Dũng; e-mail: maidung3311@yahoo.com.vn